

УДК 336.14:339.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.8>

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Дєдушев І.В.,
*аспірант кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ*

Дєдушев І.В. Формування бюджетного процесу на місцевому рівні: зарубіжний досвід.

Наукова стаття присвячена висвітленню зарубіжного досвіду формування бюджетного процесу на місцевому рівні. У статті зазначено, що збройна агресія російської федерації завдала значної шкоди економіці України, що вплинуло і на формування бюджетного процесу. У роботі було перелічено сучасних науковців, які досліджували питання бюджетного процесу в Україні, в тому числі і на місцевому рівні.

За мету дослідження поставлено провести критичний огляд зарубіжного досвіду формування бюджетного процесу на місцевому рівні.

У статті висвітлено: поняття бюджетного процесу в Україні, сутність п'яти його стадій, причини низької якості бюджетного процесу в Україні, ключові принципи, яких дотримуються в країнах Європейського Союзу у процесі закріплення певних податкових надходжень за органами місцевого самоврядування, основні фактори, які визначають можливості віднесення тих чи інших податків до категорії місцевих, основні характеристики формування дохідної частини місцевих бюджетів в розвинених західних країнах, які відрізняють їх від вітчизняної практики, наведено відповідні приклади. Наголошено, що для всіх розвинутих зарубіжних країн закономірним є поділ місцевих бюджетів на місцевий поточний (адміністративний) бюджет та місцевий бюджет розвитку (інвестиційний бюджет). Підкреслено, що основним пріоритетом бюджетної політики в країнах Центральної та Східної Європи стало зниження обсягу трансфертів і одночасне вжиття заходів щодо збільшення частини податкових надходжень, що забезпечило створення самодостатніх та фінансово спроможних територіальних громад.

Автор детально зупинився на дослідженні особливостей бюджетного процесу у таких країнах: Федеративна Республіка Німеччина, Велика Британія, Французька Республіка.

У висновках зазначено, що бюджетний процес будь-якої країни характеризується певними особливостями, які відображають специфіку регулювання національної економіки, структуру внутрішнього виробництва та засоби впливу на розвиток фінансової системи. Сучасні світові тенденції характеризуються зростанням значення децентралізації в організації місцевих фінансових систем та змінами в бюджетних процесах на місцевому рівні.

Ключові слова: бюджет, бюджетне планування, бюджетна політика, економіка, європейські країни, місцевий бюджет, податок.

Diedushev I.V. Budgetary process development at the local level: foreign expertise.

This paper highlights the foreign expertise of the budgetary process development at the local level. It states that the armed aggression of the Russian Federation resulted in significant damage to the economy of Ukraine, affecting thus the development of the budgetary process. Modern scholars studying the domestic budgetary process, including its local dimension, are listed.

The aim of the research is to perform a critical review of the foreign experience regarding the budgetary process development at local level.

This paper highlights the concept of the budgetary process in Ukraine, the essentials of its five stages, the reasons for the low quality of the budgetary process in Ukraine, the core principles being followed in the European Union states in the process of securing selected tax revenues for local self-government bodies, essential factors determining the possibility to assign certain taxes within the local category, the main characteristics of the local budgets' revenue share establishment in developed Western countries,

distinguishing these from domestic practice. It is emphasized that for all developed foreign states division of local budgets into local operational (administrative) budget and local development budget (investment budget) is typical. It is stressed that the main focus of budgetary policy in the countries of Central and Eastern Europe was placed on decreasing the amount of transfers and taking parallel measures to raise the share of tax revenues, ensuring the establishment of self-sufficient and financially capable territorial communities. Author paid special attention to research of budgetary process specificity in Germany, United Kingdom and France.

The conclusions contain a statement for the budgetary process of any country to be characterized by certain features reflecting the specificity of national economy regulation, the structure of domestic production and means of influencing the development of the financial system. Modern global trends are characterized by the increasing importance of decentralization in the organization of local financial systems and changes in budgetary processes at the local level.

Key words: budget, budgetary planning, budget policy, economy, European states, local budget, tax.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації завдала шкоди всім елементам соціальної сфери України, в тому числі і економіці. Незважаючи на це, наша держава намагається і надалі будувати оптимальну бюджетну політику, що є важливою складовою економічної, з урахуванням позитивного досвіду інших країн світу, враховуючи особливості воєнного стану в країні. Адже ефективність бюджетної політики в будь-якій країні залежить від особливостей її бюджетного процесу, в тому числі, і на місцевому рівні.

Стан опрацювання. Питанням дослідження бюджетного процесу приділялась увага таких науковців як: Г. Андрущенко [1], Т. Бугай [2], Я. Дегтяр [3], О. Деніс [4], А. Дем'янюк [5], І. Дмитрук [6], О. Савастєєва [7], М. Сідор [8], Ю. Фоменко [9] та ін. Однак, не було детально висвітлено особливості зарубіжного досвіду формування бюджетного процесу на місцевому рівні.

Метою статті є критичний огляд зарубіжного досвіду формування бюджетного процесу на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 10 ст. 2 Бюджетного кодексу (БК) України «бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства» [10].

Бюджетний процес складається з відповідних стадій, що визначаються змістом і характером діяльності державних органів, унаслідок чого така діяльність набуває нових якостей [11, с. 72]. Згідно з ч. 1 ст. 19 БК України бюджетний процес складається з 5-ти стадій: «1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них; 2) складання проєктів бюджетів; 3) розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього» [10].

На кожній стадії бюджетного процесу вирішуються питання, які не можуть бути розглянуті в інший час. Доприкладу, питання надання міжбюджетних трансфертів, закріплення процентних відрахувань від загальнодержавних податків та зборів вирішуються на стадії складання бюджету, а остаточно затверджуються на стадії прийняття закону про Державний бюджет України. Відкриття та реалізація бюджетних асигнувань здійснюється на стадії виконання бюджету та лише після його затвердження тощо [12, с. 179].

Низька якість бюджетного процесу в Україні зумовлена рядом причин, зокрема, встановленим порядком планування бюджету. В Україні процедура планування бюджету реалізується за схемою «згори-донизу», тобто спочатку затверджується державний бюджет, у якому визначаються основні доходні джерела місцевих бюджетів, а потім плануються місцеві бюджети. Така процедура є не зовсім оптимальною, адже в умовах достатнього рівня автономності місцевих бюджетів, затвердження бюджету державного рівня та затвердження місцевих бюджетів – це складові двох самостійних бюджетних процесів. Це одна із причин, яка призводить до дисбалансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, що в Україні приймає форму бюджетного дефіциту [13].

Якщо звертати увагу на основні складові бюджетного процесу в Європейському монетарному союзі, то, визначаючи його, береться до уваги такий показник, як довгострокова стабільність, під якою розуміється ключовий фактор у питаннях інфраструктури для здійснення ефективної

бюджетно-податкової політики [14, с. 288]. З врахуванням цього показника і відбувається визначення основних складових бюджетного процесу у розвинутих країнах світу. Адже на ринках, що розвиваються, впевненість у стабільності бюджетної політики має прямий вплив на відсоткові ставки та ключові макроекономічні показники.

Слушно зазначити, що на теперішній час провідні європейські країни наділяють місцеві органи влади дуже високим рівнем фінансової автономії, що дозволяє останнім практично не залежати або слабо (незначно) залежати від бюджетів центральної адміністрації [15, с. 69]. При цьому для всіх розвинутих зарубіжних країн закономірним є поділ місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види місцевих бюджетів, кожен з яких має власні доходи. Одним із різновидів місцевих бюджетів є місцевий поточний (адміністративний) бюджет, доходи якого формуються за рахунок місцевих податків і зборів, платежів, загальних субсидій, що надаються державною владою, та інших доходів. Іншим різновидом місцевих бюджетів є місцевий бюджет розвитку (інвестиційний бюджет).

На відміну від першого різновиду місцевих бюджетів доходи другого формуються за рахунок банківських кредитів, муніципальних (комунальних) позик, інвестиційних субсидій, що надаються державною владою, та інших джерел. При цьому рівень інвестицій повинен відповідати граничному продукту від приватного споживання. Якщо національна економіка не може підтримувати повне використання її продуктивних ресурсів, доцільним є застосування бюджетно-податкової політики з кейнсіанськими ефектами. Якщо видатки бюджету є єдиним доступним інструментом, то підвищення їх рівня з метою стимулювання попиту на незадіяні продуктивні ресурси є оптимальним інструментом, навіть якщо гранична вартість суспільних благ низька [16, с. 30-31]. Відповідно до законодавства більшості країн, де існують зазначені два різновиди бюджетів, використання доходів бюджетів розвитку на видатки поточних бюджетів заборонене [17, 25].

Аналізуючи досвід інших країн щодо побудови бюджетного процесу, наголосимо, що у переважній більшості західноєвропейських країн бюджетний процес починається в центральних міністерствах заздалегідь до початку бюджетного періоду – за 11-13 місяців до його настання, тобто робота починається у перший місяць року, що передує плановому. А проєкт бюджету надається парламенту за 3-4 місяці до початку планового року. Тому формування проєкту бюджету займає не менше 10 місяців. Такий підхід дозволяє врахувати пропозиції усіх бюджетів місцевого рівня, прорахувати прогнозовані показники та прийняти виважене рішення.

З метою уніфікації бюджетного процесу в європейських країнах було прийнято Пакт про стабільність і зростання (Пакт) [18], що містив резолюцію Ради Європи та дві постанови Ради міністрів Європейського Союзу від 1997 року. Зазначений документ був призначений забезпечити імплементацію Маастрихтського договору в сфері багатостороннього бюджетного нагляду та координації, для дотримання країнами-учасницями Економічного і монетарного союзу бюджетної дисципліни після запровадження єдиної валюти [19, с. 2]. У Пакті було деталізовано правила та процедури забезпечення бюджетного процесу, бюджетної дисципліни та її дотримання. Ним передбачалося створення механізму раннього попередження деструктивних процесів у бюджетній політиці та наголошено на середньострокових бюджетних планах [14, с. 294]. Метою такого механізму було посилення бюджетного нагляду та координації економічної політики між окремими державами.

Уніфікації бюджетного процесу в країнах Європейського Союзу (ЄС) сприяла ратифікація БК України, яка відбулася після саміту ЄС у 2012 році. Цим Кодексом були затверджені положення щодо підвищення заходів фіскальної консолідації та посилення контролю за дотриманням показників усіма учасниками союзу [20]. Аналіз стану надлишкового боргового навантаження в економічно розвинених країнах світу та його впливу на світову фінансову систему показав: якщо причиною світової боргової кризи кінця ХХ ст. була неспроможність саме країн з перехідною економікою обслуговувати свій державний борг, зокрема, через зміну кон'юнктури на міжнародних сировинних ринках, то в 2010-х роках загострення на міжнародному ринку боргових фінансових інструментів відбулися внаслідок неспроможності здійснення ефективної боргової та бюджетно-податкової складових економічної політики деякими економічно розвинутими країнами [21, с. 220]. Привертає увагу, що економічна політика урядів таких розвинених країн, як Французька Республіка (Франція), Федеративна Республіка Німеччина (ФРН), Португальська Республіка та Королівство Іспанія, здебільшого виявляється проциклічною [22]. Водночас, більш доцільним виявилось слідкувати за бюджетним балансом не лише в часи економічного спаду, а проводити

якіснішу бюджетну політику й у часи зростання, адже бюджетна політика має незначні ефекти з боку пропозиції, проте досить великі ефекти з боку попиту.

Як зазначає В. Андрущенко, в країнах ЄС налічується близько від 20 до 100 місцевих податків. При цьому місцеві бюджети цих країн формуються як за рахунок прямих, так і непрямих податків, значну частку серед яких займають непрямі податки (податок на додану вартість та акцизні податки). Також фінансовими ресурсами місцевих бюджетів є плата користувачів за блага й послуги, наприклад, переробка сміття домогосподарств, опіка над людьми похилого віку, використання спортивних і культурних об'єктів, утилізація автомобілів, надмірне використання добрив у сільському господарстві, податки на цінні папери, податки на право розміщення офісів в центрі міста тощо [23, с. 18].

Цікаво, що основним пріоритетом бюджетної політики в країнах Центральної та Східної Європи стало зниження обсягу трансфертів та одночасне вжиття заходів щодо збільшення частини податкових надходжень. А це, у свою чергу, сприяло створенню самодостатніх та фінансово спроможних територіальних громад.

Провідні міжнародні фахівці з публічних фінансів виокремили основні принципи, яких дотримуються в країнах ЄС в процесі закріплення певних податкових надходжень за органами місцевого самоврядування, зокрема:

- місцеві податки не повинні мати значимого впливу на розподіл ресурсів між регіонами;
- обсяг податкових надходжень має бути зіставним із рівнем відповідальності за здійснення власних повноважень;
- ідеальна система має, хоча б стосовно найбільш фінансово спроможного регіону, забезпечити можливості для місцевих органів влади профінансувати за рахунок власних надходжень весь спектр «локальних» суспільних послуг, які надаються мешканцям відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- платниками місцевих податків мають бути винятково жителі територіальної громади, які одержують за рахунок бюджетних коштів суспільні послуги [24].

Серед основних факторів, що визначають можливості віднесення тих чи інших податків до категорії місцевих, виділяють такі:

- державний територіально-адміністративний устрій;
- структура національної економіки на рівні окремих регіонів;
- кількість населення, що в них проживає;
- мобільність податкової бази.

Наприклад, в Естонській Республіці органи місцевого самоврядування неспроможні акумулювати належний для виконання власних повноважень обсяг податкових надходжень. Зазначене обумовлено невеликою кількістю населення, що проживає в більшості територіальних громад (в середньому близько 2500 жителів). Адже переважна кількість населення проживає у декількох громадах загальною чисельністю понад 10000 мешканців. Наведений приклад є типовим для країн Центральної та Східної Європи [25, с. 184].

Отже, ключовими характеристиками формування дохідної частини місцевих бюджетів в розвинених західних країнах, які суттєво відрізняють їх від вітчизняної практики, є:

- значний обсяг податкових надходжень по відношенню до валового внутрішнього продукту;
- превалювання оподаткування доходів фізичних осіб у структурі податкових надходжень;
- надання основним бюджетоутворюючим податкам статусу місцевих;
- тенденція до активного впровадження податків екологічного характеру у структуру податкових надходжень.

Кожна розвинена країна світу намагається налагодити бюджетний процес, який є найбільш ефективним для її національного контексту та не суперечить міжнародним нормам. Розглянемо бюджетний процес європейських країн, економіка яких наразі демонструє високі показники.

Характерною особливістю бюджетного процесу у ФРН є те, що він спирається на результати наукових досліджень зазначеного напрямку. Справа в тому, що протягом тривалого періоду наукові організації та інститути надають експертні звіти щодо бюджетного процесу, зокрема, враховуються податкові надходження і прогнозовані необхідні витрати, обсяги яких визначаються і подаються на розгляд окремими федеральними міністерствами та урядовими агентствами приблизно в лютому або березні попереднього фінансового року [9, с. 146-147]. Особлива увага приділяється деталізованим аргументованим висновкам Експертної ради, до складу якої входять п'ять най-

досвідченіших учених-економістів країни. У таких висновках наведені результати оцінювання загальноекономічного розвитку. Вони оприлюднюються кожного листопаду за допомогою засобів масової інформації [26, с. 82]. Привертає увагу тривалий проміжок часу між завершенням бюджетного року та затвердженням звіту про виконання бюджету за цей період – два з половиною роки. Такий суттєвий часовий розрив між виконанням бюджету та затвердженням звіту про це обумовлений необхідністю ретельної перевірки витрат бюджету.

Якісна організація бюджетного процесу можлива за умови ефективного середньострокового бюджетного планування, досвід якого як на центральному, так і на місцевому рівні запроваджений в окремих провідних країнах світу. Саме при такому плануванні окреслюються середньотермінові бюджетні цілі, з врахуванням яких у подальшому відбуваються всі етапи бюджетного процесу. Проте, у ФРН таке планування відбувається на рівні уряду. А вже на підставі цієї інформації Міністерство фінансів формує бюлетень бюджетних цілей для усіх рівнів влади. Бюджетне планування починається з прийняття проекту бюджету на поточний рік, після чого розпочинається робота зі складання бюджету на наступний рік і на наступні три роки – перспективний бюджет. При цьому перспективний бюджет ФРН не є постійним і кожного року складається новий.

У бюджетному процесі основна роль належить органам влади та їх структурним підрозділам, а саме: уряду та міністерству фінансів; представницькі функції виконує – бундестаг (бюджетний комітет (як правило, керівник цього комітету обирається від опозиційних партій), підкомітет з перевірки звітності, який бере участь у перевірці цільового виконання бюджету), незначна кількість співробітників з бюджетних питань, а саме Федеральна рахункова палата) і бундесрат (верхня палата парламенту, до повноважень якої належить затвердження закону про бюджет); Федеральному казначейському двору. Поряд з цим, у бюджетному процесі активну участь приймають науковці та громадськість. Федеральний бюджет ФРН розробляє Міністерство фінансів.

Що стосується бюджетного планування на місцевому рівні, то воно стосується лише програми стабілізації. Характерним є те, що державні стратегічні бюджетні плани можуть бути змінені урядом без юридичних вимог та пояснень таких змін публічно [27]. І вже з врахуванням таких змін мають бути внесені відповідні зміни до місцевих бюджетів. Тим самим забезпечується гнучкість в процесі реагування на зміну бюджетних умов.

Таким чином, у ФРН, на відміну від України, початковою точкою для складання місцевих бюджетів є не бюджетні запити розпорядників бюджетних коштів, а основні показники, які відображують рамкові умови економічної та фінансової політики країни. Ці показники складають основу для бюджетних пропозицій Федерального міністерства фінансів, на підставі яких вже формуються місцеві бюджети. Проект бюджету, розроблений Міністерством фінансів, обговорюється і, зрештою, затверджується федеральним урядом з наступним його поданням, зазвичай, у серпні на розгляд до бундестагу і бундесрату. Перше читання бюджетного плану уряду у парламенті відбувається у вересні, коли Федеральний міністр фінансів робить «бюджетну доповідь», у якій викладено міркування федерального уряду, покладені в основу запропонованого бюджету.

Розглянутий бундестагом проект бюджету передається до бюджетного комітету цієї палати, документ піддають ґрунтовному аналізу і, за необхідності, приймають рішення про необхідність його доопрацювання. Друге читання в бундестазі може розпочатися тільки після вивчення цієї палатою висновків бундесрату, які необхідно мати на увазі для подальшого розгляду. У процесі другого читання в бундестазі оприлюднюються висновки бюджетного комітету. Кожна зміна повинна детально розглядатись, а шляхом голосування ухвалюється або відхиляється. Після процедури розгляду проекту бюджету бундестагом, його знову передають на розгляд до бундесрату. Якщо у бундесраті є заперечення, його члени скликають Узгоджувальну комісію, яка складається з членів бундестагу та бундесрату і повинна розробити проект рішення. Остаточне читання та голосування бюджету (в цілому) відбувається в нижній палаті парламенту у листопаді або грудні, після чого він передається до верхньої палати для затвердження. Важливим аспектом німецького фінансового федералізму є те, що поданий федеральним урядом бюджет може набути чинності тільки за умови схвалення його бундесратом, який являє собою інтереси земель [9, с. 146-147].

Затверджений бюджет включає: Закон про бюджет та бюджетний план. У Законі про бюджет зафіксовані загальні приписи стосовно сукупної суми витрат, загальної суми максимальних гарантій, повноважень на позики. А вже бюджетний план деталізує усі санкціоновані максимальні розміри витрат та прогнозованих державних надходжень. При цьому планування витрат становить основу бюджетного планування. Особливу увагу приділяють плануванню витрат, пов'язаних

з утриманням інфраструктури та з утриманням державного апарату. Крім того, в процесі планування активно використовуються прогностичні макроекономічні показники, що дозволяють прорахувати можливості балансування частини бюджетних асигнувань із дохідною частиною. Тому, слушно погодитись із М. Дубиною, Ю. Гончаренко та О. Кальченко, що у ФРН використовується метод бюджетного планування «згори – донизу» [26, с. 87] – планування місцевого бюджету на підставі планових показників федерального бюджету.

Дещо іншим є бюджетний процес у Великій Британії (Великобританія). Проект державного бюджету складається Казначейством та розглядається Кабінетом міністрів. Після схвалення проекту Кабінет міністрів передає його на розгляд Палаті громад – законодавчому органу Великобританії. В Палаті громад проект розглядається двома комітетами палати – Комітетом шляхів і способів отримання доходів і Комітетом забезпечення. Зазначені комітети мають вивчити проект бюджету, зокрема, в частині розмірів асигнувань на відповідні цілі, за необхідності, внести до нього зміни та надати Палаті громад остаточну редакцію проекту бюджету для голосування за главами. Наступним етапом є схвалення бюджету Палатою лордів і підписання бюджету Королем. Хоча останній етап є дещо формальним, адже проект бюджету набирає законної чинності через місяць після подання проекту Палаті лордів незалежно від того, чи схвалить та чи висуне свої заперечення до проекту цей орган.

Привертає увагу те, що органи виконавчої влади у Великобританії мають значно більше повноважень у фінансовій сфері держави, ніж парламент. Яскравим прикладом цьому є розгляд проекту бюджету Палатою громад, під час якого вона має обмежене право бюджетної ініціативи, а члени Палати громад, які не є членами правлячої партії, не мають право подавати пропозиції щодо асигнувань бюджетних коштів. Крім того, Палата громад не розглядає ті розділи бюджету, які мають постійний характер, зокрема відсотки державного боргу, у результаті чого Палата громад не розглядає бюджет як єдиний документ, а лише приймає окремі розділи. Такий розподіл дозволяє Кабінету міністрів Великобританії здійснювати більш гнучке оперативне управління фінансовими справами держави і швидко реагувати, не чекаючи дозволу законодавчого органу на певні тенденції фінансового життя країни [9, с. 141-142].

Місцеві бюджети мають свою автономію і самостійність. Вони уповноважені здійснювати точні видатки, джерелом забезпечення яких у більшості випадків є податки, та капітальні видатки, що покриваються за рахунок позик. Основним джерелом наповнення місцевих бюджетів є муніципальний податок, що сплачується залежно від вартості майна та з врахуванням кількості дорослих членів сім'ї. Крім того, джерела доходів місцевого бюджету згідно законодавства включають: податок на господарську діяльність; урядові дотації; різні внески та збори. А фінансування з бюджету здійснюється на підставі рішень місцевих органів влади на потреби територіальних громад із загального бюджету [28, с. 127].

Досліджуючи особливості бюджетного процесу Великобританії, слід приймати до уваги те, що органи місцевого самоврядування не мають право залучати запозичені кошти до фінансування витрат поточного характеру, тобто запозичення обов'язково повинні спрямовуватись на фінансування конкретних цілей, встановлених урядом. Якщо йдеться про капітальні запозичення, то їх місцеві органи самоврядування здійснюють у комерційних банків чи у Державного комітету запозичень – спеціально створеного державного органу, який надає запозичення на умовах більш вигідних, ніж комерційні банки. Така можливість існує тому, що Державний комітет запозичень має право звертатись до Національного фонду запозичень, а отже, і отримувати позичкові кошти на пільгових умовах [29].

Отже, роль місцевих бюджетів у Великобританії зведена до того, щоб ефективно розподіляти обсяги фінансових ресурсів, адже жоден місцевий бюджет Великобританії не може функціонувати без запозичень з центрального бюджету. В країні суттєво переважає частка трансфертів держави у складі доходів місцевих бюджетів. Проте, всі вони мають нецільовий характер і органи місцевого самоврядування є автономними у розпорядженні даними коштами. При цьому, за рахунок коштів місцевих бюджетів, в основному, фінансуються наступні напрями: будівництво житла, охорона навколишнього середовища, судова система, освіта, влада.

Доцільно наголосити, що видатки бюджету здійснюються шляхом їх касового обслуговування, яке покладене на дві установи: Казначейство і Банк Англії. Ці дві установи здійснюють попередній контроль за цільовим використанням бюджетних коштів. Повноваженнями щодо остаточного контролю за виконанням бюджету наділена Національна ревізійна рада на чолі з Генераль-

ним контролером-ревізором. Зазначений орган здійснює як поточний, так і наступний контроль за виконанням бюджету. При цьому, Генеральний контролер-ревізор не лише засвідчує звітність усіх урядових міністерств та широкого кола інших органів державного сектору, а перевіряє рахунки надходжень та накопичення і проводить перевірки ощадливості, ефективності та результативності використання ресурсів тими органами, які він ревізує або до яких має право доступу. Про результати таких перевірок Генеральний контролер-ревізор зобов'язаний доповідати парламенту. І, в свою чергу, він підлягає фінансовому контролю з боку парламенту [9, с. 143].

Зовсім іншим є бюджетний процес у Французькій Республіці (Франція), якому не притаманна єдність бюджетної системи, адже кожен із бюджетів країни формально самостійний. Згідно зі ст.ст. 2121-30–2121-35 Загального кодексу адміністративно-територіальних утворень до компетенції муніципальної ради, серед інших, належить прийняття бюджету та визначення ставок комунальних податків, вирішення питань про необхідність позик, затвердження звітів про використання бюджетних коштів. А до основних компетенцій регіональних рад, як головного представницького органу регіону, належать ухвалення регіонального бюджету, контроль за виконанням регіонального плану розвитку, діяльності регіональних органів і структур [30, с. 178].

Але фактично відносна централізація все ж таки є, що виявляється у затвердженні бюджетів адміністративних одиниць нижчого рівня владою вищого рівня [31, с. 36], а також у необхідності державного схвалення випуску місцевих позик. У Франції функціонує спеціальний фонд трансфертів для органів місцевого самоврядування – глобальна (єдина) дотація функціонування. Вона складається з трьох основних частин: базова дотація – яка визначається в середньому на одного жителя і з урахуванням розмірів адміністративно-територіальної одиниці і витрат, що пропорційно залежать від чисельності жителів; дотація вирівнювання – розподіляється на основі формули вирівнювання, яка враховує податковий потенціал комун і використовується з метою зближення фінансових можливостей територіальних колективів; компенсаційна дотація – враховує так звані особливі витрати комун, її розмір залежить від кількості дітей шкільного віку, які проживають у комуні, від загальної довжини доріг сполучення, що належать до загальнозживаних, і від кількості суспільного житлового фонду [32, с. 178]. Кошти з фонду надаються комунам і департаментам.

Що стосується фінансового підпорядкування органів місцевого самоврядування, то його забезпечує система державних субсидій і позик, а також надбавки до суми центральних податків. Контроль центральним урядом фінансової діяльності місцевого самоврядування здійснюється з використанням органів казначейства, на рахунках якого зберігаються кошти місцевих органів влади. Таким чином, досягається повний контроль над місцевими бюджетами, хоча формально кожен місцевий бюджет відособлений, але перебуває на обліку органів казначейства.

На основі вивчення досвіду організації бюджетного процесу в провідних країнах світу, слушно підтримати думку О. Підхомного та О. Журби, що «сформована система організації бюджетів та міжбюджетних відносин не є усталеною, а постійно розвивається і вдосконалюється. Найбільш характерною тенденцією при цьому є постійний рух в напрямку підвищення децентралізації управління як у розвинених країнах, так і країнах з перехідною економікою» [33, с. 1266]. При цьому рівень децентралізації місцевих бюджетів відрізняється як з точки зору частки їх доходів у загальних доходах державного бюджету, так і з позиції співвідношення між витратами місцевих бюджетів та витратами державного бюджету. У різних країн, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку, він суттєво відрізняється. Найменша децентралізація місцевих бюджетів характерна для таких країн як Греція та Португалія, а найвища – для Канади, Данії, Сполучених Штатів Америки [33, с. 1267].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши зарубіжний досвід формування бюджетного процесу на місцевому рівні, можна стверджувати, що бюджетний процес будь-якої країни характеризується певними особливостями, які відображають специфіку регулювання національної економіки, структуру внутрішнього виробництва та засоби впливу на розвиток фінансової системи. Крім того, в кожній національній економіці цей процес відбувається за різних умов і дає різні результати. Сучасні світові тенденції характеризуються зростанням значення децентралізації в організації місцевих фінансових систем та змінами в бюджетних процесах на місцевому рівні.

Кожна розвинена країна світу намагається побудувати такий бюджетний процес, який виявиться найбільш ефективним для її національного контексту та не буде суперечити міжнародним нормам. Сформована система організації бюджетів та міжбюджетних відносин не є усталеною, а постійно розвивається і вдосконалюється. Найбільш характерною тенденцією при цьому є по-

стійний рух в напрямку підвищення децентралізації управління як у розвинених країнах, так і країнах з перехідною економікою.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Г.С. Становлення та розвиток бюджетного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ. 2019. 230 с.
2. Бугай Т.В. Інституційне забезпечення бюджетного процесу в Україні: дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.00.08. Нац. ун-т держ. податкової служби України. Чернігів. 2014. 149 с.
3. Дегтяр Я.Р. Правове регулювання застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Донецький юрид. ін-т МВС України. Маріуполь. 2021. 290 с.
4. Деніс О.В. Адміністративно-правові основи бюджетного процесу на місцевому рівні в Україні: дис. доктора філософії: спец. 081 – Право. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків. 2021. 262 с.
5. Дем'янюк А.В. Бюджетний процес в умовах демократичних і ринкових трансформацій: субнаціональний рівень: дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.00.08. Тернопільський нац. економ. ун-т. Тернопіль. 2013. 276 с.
6. Дмитрук І.М. Правові відносини між учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ. 2011. 192 с.
7. Савастєєва О.М. Теоретико-методологічне забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин: дис. док. екон. наук: спец. 08.00.08. Чернігівський нац. технологічний ун-т. Чернігів. 2020. 517 с.
8. Сідор М.І. Правовий статус учасників бюджетного процесу: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. 2011. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 227 с.
9. Фоменко Ю.О. Правове регулювання бюджетного процесу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь. 2019. 237 с.
10. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
11. Дмитрик О.О. Бюджетний процес в Україні в сучасних умовах. *Право та інноваційне суспільство*. № 1 (10). 2018. С. 72–77. URL: <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Dmytryk10.pdf>.
12. Фінансове право: підручник / О.О. Дмитрик, І.С. Кринцький, О.А. Лукашев та ін. за ред М.П. Кучерявенко. Харків: Право, 2017. 374 с.
13. Бюджетна система: навч. посіб. / Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін., за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2014. 296 с. URL: https://pidru4niki.com/1270081764508/finans/byudzhetniy_protsets_zagalnodержhavnomu_mistsevomu_rivnyah.
14. Fatás A., Mihov I., Alesina A. The Euro and Fiscal Policy. *Europe and the Euro*. [ed. A. Alesina, F. Giavazzi]. National Bureau of Economic Research; University of Chicago Press, 2010. P. 287–324.
15. Разуваєва Д.В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів. *Управління розвитком*. 2014. № 10. С. 69–71.
16. Mankiw N.G., Weinzierl M. An Exploration of Optimal Stabilization Policy. Harvard Business School, 2011. WP. P. 11–113.
17. Малярчук А. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів. *Вісник ТАНГ*. 2012. № 1. С. 23–27.
18. Stability and Growth Pact: Council of the European Union, 17 June 1997. *Official Journal C 236*, 2 Aug. 1997. P. 0001–0002.
19. Menguy S. A dynamic rule applied to the threshold imposed on the European budgetary deficits. *Journal of Policy Modeling*. 2007. Vol. 30 n. 6. P. 1093–1105.
20. Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union: Council of the European Union. *Europe documents*, 2012, n. 2557, 12 January, P. 1–7.
21. Марункевич А.М., Сидорович М.Я. Сучасні боргові проблеми економічно розвинутих країн та їх вплив на світову фінансову систему. *Світ фінансів*. 2010. № 4. С. 219–228.

22. Claey's P., A. Afonso. The Dynamic Behaviour of Budget Components and Output. *ECB Working Paper*. 2007. No. 775, July. P. 31.
23. Андрущенко В.Л. Чи існує проблема множинності податків. *Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: матер. міжн. наук.-практ. конф., (м. Ірпінь, 22 травня 2015 р.)*. Вид-во НУДПСУ, 2015. С. 18–20.
24. Bahl, R., & Bird, R. (2008). Subnational taxes in developing countries: The way forward. *Public Budgeting & Finance*, 28 (4), 1–25.
25. Савастєєва О.М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2019. 360 с.
26. Дубина М., Гончаренко Ю., Кальченко О. Упровадження та реалізація системи середньо-термінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С. 78–92.
27. Sherwood M. Medium-Term Budgetary Frameworks in the EU. 2015. Member States. Discussion Paper 021. *Luxembourg: Publications Office of the European Union*. P. 30.
28. Клівіденко Л.М., Мацедонська Н.В. Світовий досвід бюджетної децентралізації та шляхи його впровадження в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 1 (06). С. 124–129.
29. Жибер Т.В. Бюджетний процес та його оптимізація в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2005. С. 223.
30. Чиркін А., Кушнір В. Особливості місцевого самоврядування Франції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 176–180.
31. Шаповал В.М. Конституція Французької Республіки. Київ: Москаленко О.М., 2018. 56 с.
32. Руденко Ю.М., Токар В.В. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2010. 348 с.
33. Підхомний О.М., Журба О.Ю. Зарубіжний досвід формування та функціонування системи місцевих фінансів та його використання в Україні. *Молодий вчений. Економічні науки*. 2017. № 11 (51). С. 1265–1270.